

ספר דברים

יחידת סיכום

פרשנות ומקורות נוספים

על פי תוכנית הלימודים החדשה בתנ"ך

שאלונים 2371 (3 יח"ל), 2571 (5 יח"ל)

מקראה

חומר לימודי המסומן עם ○ - הוא ל-5 יחידות בלבד

חומר לימודי המסומן עם ☒ - הוא אינו כלול בחומר החובה, והינו בגדר העמקה.

יחידת סיכום - ספר דברים

מבוא

פתיחה

חומש דברים הוא נאומו של משה רבנו **לדור נוחלי הארץ**, והכניסה שלהם לארץ יוצרת **מציאות חדשה** של עבודת ה'. יחידה זו עוסקת בהשלכות ובביטויים המיוחדים של המציאות החדשה, שנובעים מהדברים הבאים:

הנהגה טבעית

ההנהגה הניסית היום-יומית במדבר מגיעה אל קיצה. הנהגתו של הקב"ה בארץ ישראל היא בדרך הטבע - **"הנהגה טבעית"**. ברכת האדמה והגשמים היורדים בעתם עלולים להביא חלילה **לשכחת ה' ולגאווה** ("כוחי ועוצם ידי"). האתגר הוא לייחס את ההצלחה ואת השפע למקורם העליון, ולדעת לחלוק אותם עם הלוי והעני.

מריכוז לפיזור

לא עוד ריכוז סביב משכן חי ופועל - **מעתה עתיד העם להיות מפוזר ומרוחק**, ומבחינות מסוימות אתגר החיבור אל הקודש הופך להיות אחריותו של הפרט: על כל יהודי ויהודי, גם אם הוא חי בנחלה מרוחקת, מוטלת החובה לקיים ולשמר את נקודת החיבור אל הקב"ה, הן ברגש והן במעשה. מאידך, נדרשת ממנו הבנה עמוקה כי הברית נכרתה עם הכלל, עם הלאום, והוא כפרט מחויב לה מעצם היותו חלק מהכלל הישראלי.

התעצמות סכנת העבודה זרה

עם המעבר לארץ ישראל, לסביבה מיושבת, **פיתויי העבודה הזרה מתרבים ומתעצמים** כתוצאה מהשפעת עמי הסביבה (ואכן חומש דברים רצוף באזהרות מעבודה זרה). הבחירה בעבודת ה' על פני העבודה הזרה הופכת למעשה יום-יומי ומקבלת תוקף מיוחד.

תשובה וגאולה

נאום הפרידה של משה מתייחס גם למצבי ריחוק ומשבר - גלות, העתידים להתרחש, ומבטיח את יכולתו של העם לשוב **בתשובה** אל הקב"ה **ולהיגאל**. [מול הבחירה החופשית, ובמידה מסוימת בניגוד לה, עומדת שירת 'האזינו', שירה היסטוריוסופית המתארת תהליך הכרחי של גלות ולבסוף גאולה, ומדגישה את המחויבות של הקב"ה לגאולת ישראל גם ללא קשר לתהליך של תשובה].

במהלך לימוד היחידה נשתדל להתבונן על הפסוקים בהקשרם, ומתוך כך לברר את משמעותם הייחודית בחומש דברים, וכן להבין את משמעותם לדורות.

הנושאים הנלמדים ביחידה

מקרא ביכורים פרק כו, א-יא	ברית עולם פרק כו, ט-כ	פרשת התשובה פרק ל	מותו של משה פרק לד
------------------------------	--------------------------	----------------------	-----------------------

במהלך הדיון בנושאים הללו יידונו העיקרים והתכנים הבאים:

♦ עבודת ה' הפרטית והלאומית ♦ בחירה חופשית ♦ שכר ועונש

שני מרכיבים מרכזיים ביחידת "הברית"

- יחידת "הברית" מקיפה היבטים מסוימים של עבודת ה' בחומש דברים, ולהתבונן בהם מתוך שתי נקודות מבט:
- הראשונה - בתוך ההקשר הספציפי של **דור נוחלי הארץ** והאתגרים המיוחדים העומדים בפני דור זה דווקא.
- והשנייה - המשמעות הנצחית העומדת מעבר לכל הקשר נקודתי, ומשמעותית **לכל הדורות** וגם לנו ולתלמידינו היום, הן ברובד הלאומי והן ברובד האישי.

יחידת סיכום - ספר דברים

מקרא ביכורים פרק כו, א-יא	ברית עולם פרק כו, ט-כ	פרשת התשובה פרק ל	מותו של משה פרק לד
------------------------------	--------------------------	----------------------	-----------------------

מקרא ביכורים

מבוא

פרשת מקרא ביכורים היא אחת משתי מצוות החותמות את נאום המצוות. במשנה (ביכורים פרק א משניות ב-ג) נאמר כי התנאי להבאת ביכורים הוא בעלות על הקרקע, וכי הביכורים מובאים רק משבעת המינים - משבחה של ארץ ישראל. ויותר מכך: לחלק מהדעות אפשר להביא רק פירות מאזורים מסוימים בהם הם גדלים באיכות הגבוהה ביותר - למשל, אין מביאים תמרים מההרים.

דברים פרק כו, א-יא

- (א) והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה.
 (ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נתן לך ושמית בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכון שמו שם.
 (ג) ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו.
 (ד) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך.
 (ה) וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב.
 (ו) וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה.
 (ז) ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו.
 (ח) ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים.
 (ט) ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש.
 (י) ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך.
 (יא) ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך.

1. עיין במבוא ובפסוקים א-יא, והסבר בלשונך מהי מצוות ביכורים (פרט את עיקרי הדינים)

דברים כו, ב

ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נתן לך...
 רש"י

מראשית - ולא כל ראשית, שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינים בלבד. נאמר כאן "ארץ", ונאמר להלן (דברים ח, ח) "ארץ חיטה ושעורה (וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש)" וגו', מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעה מינים.
 זית שמן, זית אגורי (שהוא מין משובח הגדל בארץ ישראל) ששמנו אגור בתוכו, ודבש הוא דבש תמרים.

2. כיצד דרשו חז"ל שמצוות הביכורים היא רק מפירות שבעת המינים? (בעזרת איזו מידה ממידות התורה נלמד דין זה?)

מצוות ביכורים - מצווה מבוארת

המצווה להביא ביכורים מופיעה בתורה מוקדם יותר בספר שמות בשני מקומות, באותה לשון:

שמות כג, יט	שמות לד, כו
ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו.	ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו:

3. איזה פרט הילכתי מרכזי התווסף והתבאר ב"מצוות ביכורים" בספר דברים פרק כו?

"מקרא ביכורים"

בלשון חז"ל נוסח הדברים שחובה על האדם לומר בבית המקדש בעת הבאת הביכורים מכונה "מקרא ביכורים".

הרב תמיר גרנות עיונים בפרשת השבוע, אתר תורת הר עציון
אחר הבאת הביכורים נצטוונו לומר כך:
(ה) וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבָד אָבִי וַיִּרְדַּ מִצְרָיִם וַיְגַר שָׁם בְּמִתֵּי מֵעַט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עָצוּם וָרֶב: (ו) וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: (ז) וַנִּצְעַק אֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמָלָנוּ וְאֶת לַחֲצָנוּ: (ח) וַיּוֹצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתָּיִם: (ט) וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: (י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'...:
האמירה כוללת שלושה חלקים:
א. התייחסות לאומית-כללית: תיאור שעבוד מצרים.
ב. התייחסות לאומית-כללית: ה' גאל את ישראל ממצרים והביאם לארץ זבת חלב ודבש.
ג. התייחסות פרטית, של האדם המביא את הביכורים, להוויתו העכשווית.
בעוד שבשני החלקים הראשונים מדבר האדם על ה' בגוף שלישי ('וישמע ה' קולנו', פסוק ז), הרי שבחלק השלישי, כשהוא עובר לדבר על עצמו ועל מצבו, הוא מדבר אל ה' בגוף שני ('אשר נתתה לי ה'...', פסוק י).
לפי מבנה האמירה ותכניה, היא מכוונת לחבר את הסיטואציה הפרטית שבה אדם נמצא בשעה שהבכירו הפירות הראשונים בשדהו, והרגשות החיוביים והאישיים המלווים אותה, עם ההקשר הכללי-לאומי של מציאותו, כלומר ההיבטים הלאומיים וההיסטוריים של קיומו הפרטי, אשר נותנים משמעות כללית לשמחתו הפרטית.

4. עיין בדברי הרב תמיר גרנות, וענה:

א. חלק את נוסח הדברים שאומר מביא הביכורים (פסוקים ה-יא), לפי החלוקה שמציע הרב תמיר גרנות

מפסוק ועד פסוק	הנושא של כל חלק	
	התייחסות לאומית-כללית: תיאור שעבוד מצרים	חלק א
	התייחסות לאומית-כללית: ה' גאל את ישראל ממצרים והביאם לארץ זבת חלב ודבש	חלק ב
	התייחסות פרטית, של האדם המביא את הביכורים, להוויתו העכשווית.	חלק ג

ב. לפי הרב תמיר גרנות, מה מהקשר בין שני החלקים הראשונים שבהן יש התייחסות כללית, לבין החלק השלישי שבו יש התייחסות פרטית?

טעם המצווה

ר' יצחק עראמה, עקידת יצחק, שער צח

לפי שטיקור קבלת אלוקות הוא במה שיכיר האדם שממנו באות כל הטובות כולן, ושכוחו ועוצם ידו לא עשה את החיל בשום פנים, והמחשבה בחילוף זה הוא פריקת עול ומורא שמים מעליו, אשר תוצאותיה כל הרעות המתרגשות. ולזה הזהיר ואמר: אחר שתבוא לארץ לאמר "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", לפי שכבר יישכח מפי זרעך או זרע זרעך את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לך עד הביאך שמה, על כן אתה צריך לעשות מעשה ולקחת עמך דברים המזכירים תמיד כי "לה' הארץ ומלואה" ומידו ניתנה לך למתנה, והוא המשפיע תמיד כל הצלחותיה... כי באמת הבאת הביכורים וכל מנחת ראשית המובאות יורו על אדנות של האלוקות.

5. לפי בעל 'עקידת יצחק' 'מצוות ביכורים' מהווה תשובה ותיקון לסכנות שבמפגש של האדם עם הארץ הטובה.
 - א. מה הסכנות במפגש של האדם עם הארץ הטובה?
 - ב. כיצד מצוות הביכורים יש בה תשובה ותיקון לאותה סכנה?
 - ג. לאיזו מידה טובה מחנכת "מצוות ביכורים"?

"נתן" - מילה מנחה

דברים כו

(א) וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ ... (ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תְּבִיא מֵאֲרֶזְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ ... (ג) כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׁבַע ה' לְאַבְרָהָם לְתֵת לָנוּ.
 ...
 (ו) וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרָיִם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:
 ...
 (ט) וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַזֶּה וַיִּתְּנוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ: (י) וַעֲתָה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'... (יא) וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְחֵלְוֵי וְהִגַּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ:

6. הפועל "נתן" היא "מילה מנחה" בפרשיית מצוות ביכורים, והיא מופיע שבע פעמים. מה המשמעות שהמילה המנחה היא "נתן", בפרשיית מצוות ביכורים?

נחמה ליבוביץ, עיונים בספר דברים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 244

בין שלוש נתינות ראשונות שנתן ה' לנו לבין שלוש נתינות אחרונות שנתן ה' לנו: "ארץ", "פרי אדמה" ו"כל הטוב" עומדת נתינה מסוג אחר ושונה לגמרי: "וירעו אותנו המצרים ויתנו עלינו עבודה קשה". כאן לא ה' הוא הנותן כי אם המצרים, לא הארץ היא הניתנת - אלא עבודת פרך, מסוג זה היא "הנתינה" ההיסטורית של עולם הגויים לישראל. ואולם ההדגשה המיוחדת על הכרת טובה, שיצאנו מעולם הגויים והניכר והובאנו לארץ מודגשת עוד בפסוק אחרון שבו צווינו לשתף בשמחתנו את אלה אשר אין להם אדמה משלהם: "וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְחֵלְוֵי וְהִגַּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ" (פסוק יא).

7. עיין בפסוקים א-ט בדברי נחמה ליבוביץ, וענה:
 - א. מה ההבדל בין שלושת ה"נתינות" הראשונות ושלושת האחרונות לבין ה"נתינה" האמצעית (הרביעית)?
 - ב. מה מסמלת "הנתינה" האמצעית (הרביעית)?
 - ג. מהי ההדגשה המיוחדת שיש ב"נתינה" שזכרת בסוף הפרשייה - פסוק יא?

סיכום

מצוות ביכורים, החותמת את נאום המצוות (ה-כ) **"סוגרת מעגל"** וחוזרת על העקרונות של היחס הנכון לברכת הארץ:

- מול "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה... ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" שנזכר בתחילת ספר דברים (פרק ח, ז-ח), מצווה התורה לקראת סוף ספר דברים להביא את ראשית הפירות משבעת המינים אל המזבח: **"והיה כי תבוא אל הארץ... ובאת אל הפהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו: הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ..."** (כו, א-ג).
- מול סכנת "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך... ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים... ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה" - שנזכר בתחילת ספר דברים (ח, יא-יז) מצווה התורה, לקראת סוף ספר דברים, לומר בפה מלא את המילים: **"וענית ואמרת... ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה... ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' "** (כו, ח-י).

יחידת סיכום - ספר דברים

מותרו של משה פרק לד	פרשת התשובה פרק ל	ברית עולם פרק כו, ט-כ	מקרא ביכורים פרק כו, א-יא
------------------------	----------------------	--------------------------	------------------------------

ברית עולם

מבוא

לפני הכניסה לארץ כורת משה ברית בין העם והקב"ה הנקראת "ברית ערבות מואב". בהוראת הפרק נתמקד בפסוקים ט-כ, המגדירים את גבולות הברית ואת האנשים הכלולים בה.

דברים כט

(ט) אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריתכם כל איש ישאל:
 (י) טפכם נשיכם וגרד אשר בקרב מחניד מחטב עציף עד שאב מימיה:
 (יא) לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו אשר ה' אלהיך פרת עמך היום:
 (יב) למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים
 כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב:
 (יג) ולא אתכם לבדכם אנכי פרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת:
 (יד) כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום:
 (טו) כי אתם ודעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם:
 (טז) ונתראו את שקוציהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמם:
 (יז) פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט
 אשר לבבו פנה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה:
 (יח) והיה בשמעו את דברי האלה הזאת¹ והתברך בלבבו לאמר
 שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרנה את הצמאה²:
 (יט) לא יאבה ה' סלח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא
 ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה ומחה ה' את שמו מתחת השמים:
 (כ) והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה:

תוכנה העיקרי של הברית ושל הפרת הברית

- א. מה התוכן העיקרי של הברית כפי שעולה מפסוקים ט-יד? צטט את הפסוק המתאים, והסבר.
- ב. מה הדבר העיקרי שמציין את הפרת הברית כפי שעולה מפסוקים טו-כ? צטט את הפסוק המתאים, והסבר.

¹ "את דברי האלה הזאת יארוור האיש אשר יעשה וגו' האמורים (בפרק כז) בפרשת כי תבא" (חזקוני).

² "למען ספות הרנה את הצמאה" - פירושים רבים הוצעו לביטוי זה. להלן פירוש אחד המבוסס על דברי אברבנאל:

הביטוי הוא משל מתחום החקלאות: לגנן יש הרבה ערוגות; בכל ערוגה יש צמחים מסוג אחר. יש צמחים שצורכים יותר מים ונעשים צמאים יותר מהר, בעוד צמחים אחרים צורכים פחות מים ונשארים רוויים ("רווה" ההפך מ"צמא"). כשהגנן בא להשקות את הגינה, הוא לא מבחין בין הערוגות, אלא אם רוב הערוגות צמאות הוא משקה את כל הערוגות - גם את הרוות; הוא מוסיף להשקיה את הערוגה הרווה לערוגה הצמאה - ומשקה את שתייהן. בנמשל, הגנן הוא ה', המים הם ברכותיו של ה', והערוגות הן בני-ישראל. הברכות והקללות שזכרו בדברים כח מובטחות לכל עם ישראל, ולא ליחידים: אם העם ילך לפי חוקי התורה הוא יזכה לברכות, ואם יעבור על חוקי התורה - הוא יסבול מהקללות. הוא איש או אישה ששמע את הברכות והקללות, והיה בשומעו את דברי האלה הזאת, עלול להתברך בלבבו לאמור: "שלום יהיה לי - כי בשרירות ליבי אלך" מה הטעם להתאמץ ולקיים את התורה? אני אעשה מה שאני רוצה, ומכיוון שרוב עם ישראל יקיימו את התורה - ה' ייתן את הברכות לכולם, וגם לי יחד אתם: "למען ספות הרווה את הצמאה".

פירושים לביטויים ייחודיים או קשים בפרשייה

רש"י דברים כט

- (ט) אתם נצבים היום - מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית.
- (יא) לעברך בברית - דרך העברה, כך היו כורתים ברית, עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים, כמו שנאמר "העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו..." (ירמיה לד, יח)
- (יד) ואת אשר איננו פה - ואף עם דורות העתידים להיות.
- (יז) פן יש בכם - שמא יש בכם.
- אשר לבבו פנה היום - מלקבל עליו הברית.
- שרש פרה ראש ולענה - שרש מגדל עשב מר כ'גידין' (שם של מיני עשבים) שהם מרים, כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם.
- (יח) והתברך בלבבו - לשון ברכה, יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר, לא יבאוני קללות הללו, אך שלום יהיה לי.

2. עיין בפסוקים ט-כ, והסבר את הביטויים הייחודיים והקשים בפרשייה, לפי רש"י.
- א. בפסוק ט משה פונה לעם ישראל בביטוי ייחודי: "אתם נצבים היום". הסבר ביטוי זה, היעזר בדברים לב, נח.
- ב. בפסוק יא נאמר: "לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו אשר ה' אלהיך כרת עמך היום". מדוע לכרות ברית בין שני צדדים מכונה בתורה "לעבור"? (הבא שתי דוגמאות מהתנ"ך לנוהג שמתאר רש"י).
- ג. בפסוק יד נאמר: "כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום". הגדר בלשונך מי הם האנשים המכונים בפסוק "אשר ישנו פה עמנו עמד היום", ומי הם האנשים המכונים "אשר איננו פה עמנו היום".
- ד. בפסוק יז, התורה מזהירה את האיש אשר מתכוון לפנות לעבודה זרה, מכנה וממשילה אותו ל"שרש פרה ראש ולענה". הסבר בלשונך את המשל והנמשל בכינוי זה.
- ה. בפסוק יח נאמר: "והיה בשמעו את דברי האלה (השבועה והקללה) הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשן רות לפי אלה..." מה הפירוש "התברך בלבבו"? ומדוע הוא יחשוב שהוא "יתברך"?

מי האנשים הכלולים בברית?

רש"י הירש דברים כט, ט-י

פסוקים ט-יד באים לשלול את התפיסה המוטעית, כאילו התחייבות הברית לקיום התורה מוגבלת רק למעמדות ודורות מסוימים או לזמן מסוים. אכן הברית והאלה חלות על כל הנמנים עם ישראל ועל כל הדורות הבאים.

פסוקים טו-כ באים למנוע את הטעות, כאילו הודעות הברכות והקללות נותנות את דעתן רק לבגידת האומה, ואילו היחיד יכול לכתוב כתב שחרור לעצמו כדי לחיות בניגוד לתורה, ובלבד שהכלל שומר על נאמנותו לה' ותורתו. היה צורך לתת את הדעת לטעות מסוכנת זו לאור דברי פרק כז שנאמרו בפרוס התקופה שכלל העם ייפרד בה לפרטים המתישבים בארץ כיחידים, ולצורך אותה תקופה הרי הוא מבטא את העריבות ההדדית של כל ישראל להקמת התורה ולקיום מצוותיה.

3. עיין בפסוקים ט-כ, ובדברי רש"י הירש, וענה:

א. משה, מתייחס ל**שתי טעויות** שעשויות לעלות במחשבתם של ישראל, ומזהיר מפניהן. מה הן שתי הטעויות?

ב. מדוע הטעות ה**שנייה** הופכת לרלוונטית **דווקא עם הכניסה לארץ**.

4. השלם את המשפטים הבאים, המסכמים מי כלול ב"ברית ערבות מואב" ומחויב לקיים אותה.

א. לא רק **הדור הנוכחי** שמשותף במעמד כריתת הברית בערבות מואב, ועומד להיכנס לארץ ולנחול את הארץ,

אלא גם

שנאמר

ב. לא רק את **כלל האומה** - את כלל עם ישראל,

אלא גם

שנאמר

יחידת סיכום - ספר דברים

מותר של משה פרק לד	פרשת התשובה פרק ל	ברית עולם פרק כו, ט-כ	מקרא ביכורים פרק כו, א-יא
-----------------------	----------------------	--------------------------	------------------------------

פרשת התשובה

מבוא

בסמוך לכריתת הברית, 'מגלה' לנו התורה את מתנת **התשובה**. רש"י בתחילת פרשת ניצבים מביא מדרש אגדה:

למה נסמכה פרשת אתם ניצבים לקלות?

לפי ששמעו ישראל מאה קלות חסר שתיים, חוץ מ-מ"ט שבתורת כהנים (בספר ויקרא), הוריקו

פניהם (נבהלו), ואמרו: מי יוכל לעמוד באלו?

התחיל משה לפייסם: 'אתם ניצבים היום', הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי

אתם קיימים לפניו.

(רש"י דברים כט, יב)

ברוחו של המדרש, נוכל להמשיך הלאה, גם אל פרשת התשובה שאף היא בפרשת ניצבים, ולהבין אותה בהקשרה: גם אחרי התיאור הקשה של הגלות שהובא בסוף פרק כט: "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בְּאֶף וּבְחֶמְהָ וּבְקֶזֶף גְּדוֹל וַיִּשְׁלַח אֶל-אֶרֶץ אַחֲרַת פְּיוֹם הַזֶּה" עדיין לא ננעלו השערים, והאפשרות לשוב בתשובה, להיגאל ולשוב, קיימת ועומדת. רעיון התשובה משלים את כריתת הברית אך גם חורג ממנו: **הברית היא חוזה משפטי שתנאיו ברורים ומוגדרים**. ראינו שהפסוקים מגדירים את החייבים בברית, ואת מה שיקרה אם תופר הברית. לעומתה, התשובה היא ההזדמנות הנוספת, הבלתי-צפויה, שניתנת בניגוד לכללים המשפטיים ה"יבשים", ובהתאמה לכך מחברת אותנו שוב לעולם הרגש אותנו הכרנו בפרשת 'שמע': "וריחמך", "לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך", "לשוש עליך לטוב".

את פרק כ נחלק לשלושה חלקים ונדון בכל חלק בנפרד.

חלק א:	"התשובה והגאולה"	(פסוקים א-י)
חלק ב:	"הַמִּצְוָה הַזֹּאת..."	(פסוקים יא-יד)
חלק ג:	"וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים"	(פסוקים טו-כ)

חלק א: התשובה והגאולה (פסוקים א-י)

דברים פרק ל

- (א) והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה :
- (ב) ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך :
- (ג) ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיץ ה' אלהיך שמה :
- (ד) אם יהיה נדחך בקצה השמים משם וקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך :
- (ה) והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך :
- (ו) ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך :
- (ז) ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך :
- (ח) ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום :
- (ט) והויתך ה' אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך :
- (י) כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר מצותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה הזו כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך : פ

1. הקף בריבוע את המילה המנחה בפסוקים א-י.
מהי המילה המנחה? ומה נוכל ללמד ממנה על הרעיון המרכזי של הפרשייה?
2. כתוב בטבלה שלפניך מה הן שתי המשמעויות השונות של המילה המנחה.
צטט את הפסוקים המתאימים לכל משמעות.

המשמעויות של המילה המנחה	הפסוקים
א.	
ב.	

3. הפרשייה מתארת שני תהליכים: "תשובה" ו"גאולה". עיין בפסוקים א'-י, וענה:
 - א. צבע במרקר צהוב את הפסוקים העוסקים בתשובה, ובמרקר כחול את הפסוקים העוסקים בגאולה.
 - ב. אם צבעת נכון, בוודאי גילית כי בפסוקים א-י לא מתואר מהלך רגיל של חטא - עונש - תשובה - גאולה. תאר את התהליך החריג שמתואר בפסוקים אלו? מה מאפיין אותו?
 - ג. מה הקושי בהצגת התהליך באופן הזה?

"תשובה" ו"גאולה" לסירוגין

בפסוקים א-י אנו רואים תהליך מיוחד וחריג המתאר "תשובה" ו"גאולה" לסירוגין. בלשונה של נחמה ליבוביץ תהליך זה מתואר כך: "רואים אנו כיצד התנועה ההדדית שבה וחוזרת: מלמטה למעלה, מלמעלה למטה, ושוב מלמטה למעלה, שנית מלמעלה למטה, ושוב מלמעלה למטה".

ר' יצחק עראמה, עקידת יצחק

כאשר ימצאו בגלות בעוצם החולשה והתיעוב, אתה מוצא שהוא מקדים התשובה באומרו: "ושבת עד ה' אלוקיך", סמך ליה גאולה באומרו: "ושב ה' אלוקיך את שבותך"; ואחרי גאולה - תשובה, כמו שנאמר: "ואתה תשוב ושמעת בקול ה'"; ואחר התשובה השנית **תוספת טובה - גאולה**, במה שאמר: "והותירך ה' בכל מעשה ידך"; ואחרי כן **תשובה יותר חזקה**, במה שאמר: "כי תשוב אל ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך".

והכוונה - כי בהיותם שם בחולשתם בארצות אויביהם לא ייעזבו אל הרפיון ואל החולשה עד שיוציאו הפעולות חלושות כפי כוחם, כי חולשת הפעולות על הדרך ההיא תחליש הכוח יותר, וחולשת הכוחות יותר תחליש הפעולות, עד שתאבדו לגמרי... כי אפילו בהיות עולם על צווארך למשא כבד, ראוי שתשיב אל לבבך אלו הטענות **ותתחזק להתחיל בתשובה מעוני**, כי הנה "אם אתה פותח בחודה של מחט, הנה הוא יפתח לך כפתחו של אולם..."

4. התהליך המיוחד והחריג בפסוקים א-י מעורר את השאלות הבאות. עיין בדברי רבי יצחק עראמה וענה עליהן:
- א. מה פשר החזרות בכתוב - אם כבר עם ישראל שב אל ה' בתחילת הקטע, מה פשר השיבה אל ה' בהמשכו? וכן אם ה' גאל את ישראל בתחילת הקטע, מה פשר הגאולה שזכרת שוב ושוב בהמשך הקטע? **בסס** את תשובתו של רבי יצחק עראמה.
- ב. מה קודם למה תשובת ישראל אל הקב"ה או שיבת הקב"ה אל עמו? מי אמור לעשות את הצעד הראשון עם ישראל או הקב"ה?

○ "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ" (פסוק ג)

דברים ל, ג

וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

○ רש"י דברים ל, ג

ושב ה' אלוקיך את שבותך - היה לו לכתוב ו'השיב את שבותך'!
 רבותינו למדו מכאן: שהשכינה כביכול שרויה עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הַקְּתִיב (ה' אמר למשה לכתוב בתורה לשון) גאולה לעצמו - שהוא ישוב עימהם.

5. עיין בפסוק ג ובדברי רש"י, וענה:

- א. מה הקושי הלשוני שאליו מתייחס רש"י בפירושו לפסוק ג?
 ב. כיצד מיישב רש"י את הקושי?

○ "ומל ה' אלהיך את לבבך" (פסוק ו)

דברים ל, טו-כ	דברים ל, ו
<p>רָאָה נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמְּנוּת וְאֶת הַרְעָה: ... וְאִם יִפְּנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדְחַתְּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעִבַדְתָּם: הַגְּדַתִּי לְכֶם הַיּוֹם כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן הַחַיִּים וְהַמְּנוּת נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים...</p>	<p>וּמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לִבְבִּי וְרָעַד לְאִהְבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ:</p>

○ רמב"ן דברים ל, ו

ומל ה' אלהיך את לבבך - זהו שאמרו "הבא לטהר מסייעין אותנו" (שבת קד א), מבוטחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא יעזור אותך.

ונראה מן הכתובים ענין זה שאומר, כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצותם ברע. **אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל.** והיא ה"מילה" הנזכרת כאן. כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה. **וישוב האדם בזמן שהוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון,** שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו, כמו שפירשתי בסדר בראשית (ב, ט).

6. עיין בפסוק ו ובפסוקים טו כ ובדברי הרמב"ן, וענה:

א. איזו בעיה מעורר פסוק ו על הרקע הנאמר בהמשך הפרק, בפסוקים טו-כ?

ב. כיצד מיישב הרמב"ן בפירושו הראשון בעיה זו?

ג. כיצד מיישב הרמב"ן בפירושו השני בעיה זו? פרט בתשובתך במה דומה האדם בדור הגאולה לאדם הראשון.

ד. מה ההבדל בין שתי התשובות שמציע הרמב"ן. (על איזו תקופה מדבר פסוק ו, ומהי "מילת הלב" לפי כל אחת מהתשובות של הרמב"ן?)

חלק ב: "המצוה הזאת..." (פסוקים יא-יד)

דברים ל

- (יא) כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא :
 (יב) לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה :
 (יג) ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה :
 (יד) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבך לעשתו : ס

רמב"ן דברים ל, יא

וטעם (והפירוש) "כי המצוה הזאת" - על כל התורה כולה.
 והנכון, כי על כל התורה יאמר "כל המצוה אשר אנכי מצוה היום" (לעיל ח א), אבל "המצוה הזאת" על "התשובה"
 הנזכרת, כי "והשבות אל לבבך" (בפסוק א) "ושבת עד ה' אלהיך" (בפסוק ב) מצוה שיצוה אותנו לעשות כן...
 והטעם, לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוה
 היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום.

7. עיין בפסוקים יא-יד ובדברי הרמב"ן, וענה :

- א. מהי "המצוה הזאת" עליה מדובר בפסוקים י-יד. כתוב את שתי האפשרויות המובאות בדברי הרמב"ן.
 ב. מה הביסוס בכתוב **לאפשרות השנייה** שמעלה הרמב"ן, שלדעתו היא גם האפשרות הנכונה?

8. מהי הטענה מולה מתמודדת התורה בפסוקים יא-יד? ומה התורה עונה על טענה זו?

☒ רמב"ם, הלכות תשובה פרק ה' הלכה א'

רשות כל אדם נתונה לו : אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק, הרשות בידו ; ואם רצה להטות עצמו לדרך
 רעה ולהיות רשע, הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה "הן האדם היה כאחד ממנו, לדעת, טוב ורע" (בראשית ג, כ"ב) כלומר
 הן מין זה של אדם היה אחד בעולם, ואין לו מין שני דומה לו בזה העניין, שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע
 הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות הטוב או הרע.

9. במי ובמה תלויה יכולתו של אדם לשוב בתשובה?

חלק ג: "ובחרת בחיים" (פסוקים טו-כ)

10. א. צבע במרקר צהוב את המילה המנחה בפסוקים טו-כ.
 ב. מה תורמת המילה המנחה להבנת הרעיון המרכזי בפסוקים?

(טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המוות ואת הרע:
 (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה את ה' אלהיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקותיו ומשפטי וחיית ורביית וברכה ה' אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה:
 (יז) ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחית לאלהים אחרים ועבדתם:
 (יח) הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון לא תאריכו ימים על האדמה אשר אתה עבר את הירדן לבוא שמה לרשתה:
 (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמוות נתתי לפניך הברכה והקללה וברכת בחיים למען תחיה אתה וזרעך:
 (כ) לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו
 כי הוא חייך וארץ ימיך לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם:

רש"י דברים ל
 (טו) את החיים ואת הטוב - זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים, ואם תעשה רע הרי לך המוות.
 והכתוב מפרש והולך היאך:
 (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה - הרי הטוב, ובו תלוי, וחיית ורביית - הרי החיים.
 (יז-יח) ואם יפנה לבבך - הרי הרע. כי אבד תאבדון - הרי המוות.

11. עיין בפסוקים טו-כ ובדברי רש"י וענה
 א. מהן שתי האפשרויות המוצבות זו כנגד זו? ואיזו תוצאה מביאה כל אפשרות.
 ב. איזו עיקר מעיקרי האמונה של היהדות נזכר בפסוקים אלו?

רש"י דברים ל, יט
 ובחרת בחיים - אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לחבירו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך, ועל זה נאמר "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" (תהלים טו, ה), הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך.

12. עיין בפסוקים טו-כ ובדברי רש"י, וענה:
 א. האם התורה מציגה את שתי האפשרויות לאדם באופן שווה? נמק את תשובתך.
 ב. הבא ראיות מן הכתוב לתשובתך בסעיף א.
 ג. לפי רש"י, מה המבנה של פסוקים טו-יח?

○ **"וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה" (פסוק יט)**

דברים ל, יט

הַעֲדֹתִי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ,
הַחַיִּים וְהַמָּוֹת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּךָ וְזָרְעֶךָ:

○ **הנצי"ב ב'העמק דבר' דברים ל, טו**

אי אפשר (בפסוקים טו ו-יט) לפרש "חיים" כמשמעו ו"מות" כמשמעו, דאם כן... ייפלא לפרש בסמוך (בפסוק יט) "וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתְּךָ וְזָרְעֶךָ" היאך שייך לומר עצה - תעשה כן כדי שיהיה כן! הרי אם הוא עומד על סעיפי הספק אם לבחור בחיים או במוות - אי אפשר להגיד עצה לבחור בחיים כדי שיחיה!

13. לפי הנצי"ב, מה הקושי הלוגי, הקיים בפסוק יט?

14. בכדי לענות על הקושי שמעלה הנצי"ב, נבחן את המילה המנחה - "חיים" הנזכרת בפסוקים טו-כ. יש לשים לב שלא בכל הופעותיה יש לה את אותה משמעות.
- א. מה הן שתי המשמעויות השונות של המילה "חיים" בפסוקים טו-כ.
- ב. על בסיס תשובתך לסעיף א נסה לענות על הקושי שהעלה הנצי"ב?
- ג. ענה על הקושי שהעלה הנצי"ב, לפי דברי "הכתב והקבלה"³.

○ **הכתב והקבלה דברים ל, יט**

ובחרת בחיים למען תחיה: חיי הגוף לבד, במלאת מבוקשיו הגשמיים שלא כתורה וכמצוה, הם חיים שאחריהם מיתה נפשית. **אמנם חיי הגוף על פי התורה והמצוה, הם חיים שאחריהם חיי הנפש הנצחיים**, ועל זה אמר "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך", ירצה לומר: איעצך לך ולזרעך לבחור בחיי עולם הזה באופן כזה, שיסובב ממנו החיים העתידיים, והוא חיי העולם הבא.

³ הרב יעקב צבי מְקֻלְנֹבּוּרֶג (1785-1865) מרבני גרמניה במאה ה-19, ולחם ברפורמה שהתפשטה בגרמניה. התפרסם בחיבורו על התורה "הכתב והקבלה".

יחידת סיכום - ספר דברים

מקרא ביכורים פרק כו, א-יא	ברית עולם פרק כו, ט-כ	פרשת התשובה פרק ל	מותו של משה פרק לד
------------------------------	--------------------------	----------------------	-----------------------

מות של משה

מה ראה משה מהר נבו?

דברים פרק לד

- (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבַת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפְּסָגָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן :
 (ב) וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי וְאֵת אָרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל אָרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן :
 (ג) וְאֵת הַנֶּגֶב וְאֵת הַכֶּפֶר בְּקֶעֶת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֹעַר :
 (ד) וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתְנַנְנָהּ הִרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׂמָה לֹא תַעֲבֹר :

רש"י, דברים לד

- (א) את כל הארץ - הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה, והמציקין העתידיים להיות מציקין לה.
 עד דן - הראהו בני דן עובדים עבודה זרה שנאמר "ויקימו להם בני דן את הפסל" (שופטים יח, ט), והראהו שמשון שעתידי לצאת ממנו למושיע.
 (ב) ואת כל נפתלי - הראהו ארצו בשלותה וחורבנה, והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו :
 ואת ארץ אפרים ומנשה - הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה, והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים, וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק (ראה שופטים פרקים ו-ז).
 ואת כל ארץ יהודה - בשלותה ובחורבנה, והראהו מלכות בית דוד ונצחונם.
 עד הים האחרון - ארץ המערב בשלותה ובחורבנה.
דבר אחר: אל תקרי "הים האחרון" אלא היום האחרון, הראהו הקדוש ברוך הוא כל המאורעות שעתידין לארע לישראל עד שיחיו המתים.
 (ג) ואת הנגב - ארץ הדרום.
 דבר אחר: מערת המכפלה, שנאמר: "ויעלו בנגב ויבא עד חברון" (במדבר יג, כב).
 ואת הככר - הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש, שנאמר: "בככר הירדן יצקם (את כל המקדש) המלך במעבה האדמה" (מ"א א' ז, מו).
 (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתך בעיניך ושמה לא תעבור - כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקדוש ברוך הוא קיימה, וזהו לאמר, לכך הראיתיה לך, אבל גזרה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם.

רמב"ן, דברים לד

ויראהו את כל הארץ - ... הכלל שהראהו כל נחלת ישראל, דכתיב "זאת הארץ אשר נשבעתי" וגו' (פסוק ד).
 וטעם המראה הזאת אשר הראהו, בעבור שהיתה הארץ מלאה כל טוב צבי לכל הארצות, ומאשר היה גלוי לפניו רוב האהבה שהיה משה רבינו אוהב את ישראל, שימחו ברבות הטובה בראות עיניו.
 ולרבותינו בספרי (ברכה שנה) מדרשים במקומות האלה אשר יזכיר בכתוב.

1. עיין בפסוקים א-ד, ובדברי רש"י ורמב"ן, השווה בין שני הפירושים וענה:

- לפי רש"י והרמב"ן, מה הראה ה' למשה על הר נבו? בתשובתך ציין גם מה ההבדל המהותי בין שני הפירושים.
- לפי כל פירוש, מה התכלית והמטרה של הדברים שה' הראה למשה?

ג. מה ניתן ללמוד על מנהיגותו ואחריותו של משה מתוך הפירושים?

○ ספורנו דברים לד, ד

הראיתך בעיניך - למען תברכנה.

ושמה לא תעבור - כדי שלא תגיענה ברכתך באופן שלא תחרב בסוף כמו שכבר נגזר עליהם לכשתמלא סאתם.

2. לפי ספורנו, מהי הסיבה שמשה מצד אחד רואה את הארץ אך מצד שני אינו עובר את הירדן?

סיכום ביניים

3. עד כה ראינו שלוש סיבות מדוע ה' מראה למשה את הארץ, מה הן?

	רש"י
	רמב"ן
	ספורנו

☒ כמיהתו של משה להיכנס לארץ

לאחר שעמדנו על המראה שרואה משה, כדאי להתעכב על המילים האחרונות: "הָרְאִיתִךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר" ולהיזכר במה שמסופר בספר במדבר: כשה' מבשר למשה על מותו הקרב אנו לא שומעים על תגובת משה ביחס לעצמו, אך פרשת ואתחנן משלימה ומספרת מה הייתה תגובתו של משה כשנתבשר שהוא לא יכנס לארץ, וחושפת מעט מן המאמץ שעשה משה על מנת להיכנס לארץ. פסוקים אלו שלמדנו ביחידה של "הארץ הטובה" מגלה עלנו את כמיהתו האדירה של משה להיכנס לארץ - "ואתחנן" "אעברה נא". לפי רש"י (למדנו שם) שכמיהתו הייתה בעיקר בגלל הצדדים הרוחניים שהארץ מעניקה למי שיושב בה.

☒ דברים פרק ג

(כג) וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר:

(כד) אֲדַנִּי ה' אֶתָּה הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה

אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיֶךָ וְכַגְּבוּרְתְּךָ:

(כה) אָעֲבֹרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הֲהִרְטוֹב הָזֶה וְהִלְבֵּנִי:

מותו של משה

דברים לד

(ה) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עַבְדְּ ה' בָּאָרֶץ מוֹאָב עַל פִּי ה':

(ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בָּאָרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר, וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָוֶתוֹ לֹא כְּהִתָּה עֵינָו וְלֹא נָס לַחַה:

(ח) וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעַרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמָיו בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה:

רש"י דברים לד

(ה) על פי ה' - בנשיקה.

(ו) ויקבר אותו - הקדוש ברוך הוא בכבודו.

4. עיין ברש"י על פסוקים ה-ו, וענה:

א. מה היה קשה לרש"י בפסוק ו' (קושי לשוני), וכיצד רש"י מיישב קושי זה?

ב. מה ניתן ללמוד על אישיותו של משה מאופן מיתתו וקבורתו?

חזקוני דברים לד, ו

עד היום הזה - שלא יקבר איש אצלו - כעניין שנעשה בבית אל (מלכים א יג, לא), ושלא ידרשו בו שואלי מתים.

5. מדוע לא ידוע מקום קבורתו של משה?

רש"י דברים לד, ה

וימת שם משה - אפשר משה מת וכתב "וימת שם משה"?
אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע.
ר' מאיר אומר אפשר ספר התורה חסר כלום, והוא אומר (לעיל לא, כו), "לקוח את ספר התורה הזה"?
אלא הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע.

6. מה היה קשה לרש"י בפסוק ה', וכיצד רש"י מיישב קושי זה?

פסוקי הסיום (פס' ט-יב)

יהושע מחליף את משה

דברים לד

(ח) וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה :
(ט) וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי סָמַד מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו
וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה :
(י) וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים :
(יא) לְכֹל הָאֲתוֹת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפָרְעֹה וּלְכֹל עַבְדָּיו וּלְכֹל אֶרֶץ :
(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמְּוִרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל :

אלשיך דברים לד, ט

וזהו "וימתו ימי בכי" וכו' "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה", והיתה לו על ידי מה שסמך משה את ידיו עליו, ואז כל כך התנחמו ממשה, שהיה נראה להם כאילו עוד משה קיים. כי הנה "וישמעו אליו ויעשו כאשר צוה ה' את משה", שהיו דבריו נראים להם כמו עוד משה קיים, שהיה אשר צוה ה' את משה, כי היה בעיניהם כאילו הוא משה שעודנו קיים ומצוה להם מפי ה'.

אחד הקשיים הגדולים של כל מנהיג חדש, שכאשר הוא מגיע לשלטון אחרי מנהיג חזק, מוצלח ושמקובל על עמו, "להיכנס לנעליו הגדולות" של המנהיג הקודם. יהושע מגיע להנהיג לאחר משה שעליו נאמר אצלנו ו"לא קם נביא עוד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (פס' י).

7. עיין בפסוק ט' ובדברי האלשיך, והסבר כיצד הצליח יהושע "להיכנס לנעליו הגדולות" של משה? כיצד קרה שהעם יתנחם על מות משה והיה מוכן לקבל את יהושע כמנהיג? בסס את תשובתך על הכתוב.

☒ "ולא קם נביא עוד בישראל כְּמֹשֶׁה"

☒ רש"י דברים לד, י

אשר ידעו ה' פנים אל פנים - שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה, כענין שנאמר: (לאחר חטא עגל) "ועתה אעלה אל ה'" (שמות לב, ל), (וכמו שנאמר בפרשת פסח שני) "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם" (במדבר ט, ח).

8. עיין בדברים לד פסוק י, וענה:

- א. מה היה קשה לרש"י בביטוי "אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים"? (פרט שני קשיים: קושי רעיוני וקושי של סתירה עם פסוק אחר במקרא).
- ב. כיצד מיישב רש"י את הקושי? ומה הוא מוכיח מהפסוקים שהיא מביא משמות ומבמדבר?
- ג. לפי רש"י, מה היה ייחודו הגדול של משה רבינו, לעומת שאר הנביאים?

☒ לסיום: מסירותו של משה לעם ישראל

מסירותו של משה לעם ישראל אותו הנהיג ארבעים שנה מודגשת במדרשים הבאים אודות מאבקו של משה לכניסה לארץ. להלן שניים העוסקים בויתור של משה להיכנס לארץ לטובת דור המדבר ולטובת עם ישראל.

☒ במדבר רבה פרשה יט, יג

אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים (סיבה) אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך וְנִשְׁבִּית הַצֹּאן. ביקש הרועה ליכנס לפלטרין (לארמון) של מלך. אמר לו המלך: אם את נכנס עכשיו מה יאמרו הבריות שאתה הַשְּׁבִיט הַצֹּאן (השארת את הצאן בשבי ולעצמך דאגת וחזרת לארמון)? אף כאן אמר לו הקב"ה למשה: וכי שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר, ואתה מכניס דור אחר?! עכשיו יאמרו: אין לדור המדבר חלק לעולם הבא, אלא תהא בצדן (תמות במדבר ביחד עם דור המדבר) ותבא עמהן (בעולם הבא).

☒ אוצר המדרשים עמוד 364

אמר לו הקב"ה למשה: משה! שתי שבועות נשבעתי אחת שלא תכנס לארץ, ושנית שלא אֶכְלֶה את ישראל, אם רצונך שאעבור על השבועה ותכנס לארץ גם כן אעבור על השבועה ואֶכְלֶה את ישראל?
אמר לו משה לרבנו של עולם: בעלילה אתה בא עלי, לתפוס חבל בשני ראשיו, יאבד משה ואלף כיוצא בו ולא תאבד נפש אחת מישראל!

חזק חזק ונתחזק!